

Ἡ σπουδή τῆς οἰκογενείας καὶ πολιτείας παρὰ τοῖς ζώοις εἶνε συμπληρωσίς τις τῆς σπουδῆς τῶν αὐτῶν καταστάσεων παρ' ἀνθρώποις.

Τὰ βραχέα καὶ μικρὰ ταῦτα νομίζω, ἀρκοῦσι ν' ἀποδείξωσι τὴν ἐνότητα τοῦ ζωικοῦ βασιλείου, καὶ τὴν κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀμεταβλήτους νόμους γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν ἰδιοτήτων τῶν ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ νόμοι οὗτοι εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰσέτι ἄγνωστοι, ἐπιτρέπεται ὁμως νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη θέλει κάμει καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην προόδους, ὁποίας καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν κλάδων. Δὲν δυναταί τις μολοντοῦτο νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο εἶνε δυσκολώτατον καὶ ὅτι ἀπαιτεῖ ἀκάματον ἐργασίαν, ἀκριβῆ καὶ παλυχρόνιον παρατήρησιν καὶ ἀμερόληπτον μελέτην τῶν ἐξαγομένων.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΣ ΥΠΟ ΙΣΤΟΡΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ

ΥΠΟ ΕΜ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ.

Μέρος Α΄.

Ὑπὸ τὴν ὡς ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν δημοσιεύομεν ἐνταῦθα συνοπτικὴν πραγματείαν περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ καθόλου πολιτεύματος καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς πορείας τῶν μεταγενεστέρων λαῶν.

Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, κατὰ τὸν εὐρύτερον πῆς λέξεως ὀρισμὸν, καθ' ὃν αὐ μόνον περιλαμβάνει ἀπλῶς τὴν γνῶσιν τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν τε καὶ μεταρρυθμίσεων, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς διανοητικῆς βελτιώσεως, κατὰ τοὺς διαφόρους αὐτῆς κλάδους, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ὄλου τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, ἐφ' ὅσον ἐστὶ δυνατόν νὰ ἐξακριβώσῃ τις ταῦτα πάντα, συνταυτίζεται κατ' οὐσίαν μεθ' ἀπασῶν τῶν γνώσεων καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νεωτέρων ἐθνῶν. Τεμάχια ἐκ τῆς ἱστορικῆς ταύτης ὀλότητος ἐν μέρει ἀπασπώμενα, καθηδύνουσι βεβαίως τοὺς ἐραστὰς τῶν κλασσικῶν ἱστοριῶν, ἀλλ' ἡ ἐξ αὐτῶν προσγινομένη γνῶσις ἐστὶν ἀτελής καὶ πολλάκις ἐσφαλμένη. Μόνον ἐκ τῆς συνεχοῦς παραστάσεως τοῦ ὄλου ἀθροίσματος ἀναδείκνυται ἡ λαμπρὰ διάγνωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐκ τῆς ἀναθεωρήσεως ἐκάστου ἰδία τῶν μερῶν, ὁ πλήρης καὶ ἀκραιφνὴς θαυμασμός ὄνπερ δικαίως καὶ παμφηφεί οἷτε ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι ἀπένειμαν πρὸς τὸ ἔθνος τοῦτο.

Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς κέκτηται ἐσαεὶ ἀπόλυτον σπουδαιότητα. Καίτοι τὸ πρῶτον κατοικῶν ἐν γῶρᾳ ὑπὸ γιλιῶν ὀκτακοσίων περίπου γερμανικῶν μιλιῶν περιοριζομένη ὁ δραστηκός αὐτῆς λαός, τὰ στενὰ ταῦτα ὄρια ἐγχαίρως ὑπερπηδήσας μέγα καὶ ἀγα-

θεοργόν πρόσωπον ἐν τῇ καθόλου ἱστορίᾳ γενναίως παρέστησε. Ἑλληνικά πλοῖα διέπλευσαν ἅπαντα τὰ παράλια τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου. Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐφ' ὧν τῶν μερῶν τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἐξετάθησαν. Ἑλληνικοὶ στρατοὶ ἐν θριαμβευτικῇ πορείᾳ πανταχόσε ὠδεύσαν καὶ φοβεροὶ τοῖς πᾶσιν ἐγένοντο. Ἄνδρες μεγαλοφυεῖς, τῆς Ἑλλάδος τέκνα, χωρῶν κατακτηταὶ καὶ παντοειδῶν γνώσεων ἰδρυταί, ἐπὶ ὅλους αἰῶνας τὴν τοῦ ὕλικου τε καὶ πνευματικοῦ κόσμου μορφήν μετέβαλον. Οὐδεὶς ἕτερος λαὸς ἐν τῇ διπλῇ ταύτῃ ἰδιότητι παρομοίαν ἀξίωσιν σταθερῶς διετήρησε. Ἀληθῶς εἰπεῖν, τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς ἀξιολογότητος, ὅπερ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν θειῶν μόνον λογίζεται, ἅτινα λαὸς τις ἐπιφέρει εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, συμμερίζεται ὅπως οὖν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος μετὰ πλείστων λαῶν, οἵτινες διὰ μείζονος ἐπεκτάσεως ἐπὶ τῶν γαιῶν καὶ τῶν θαλασσῶν, διὰ βιαιοτέρας καταδυναστείας καὶ διὰ τολμηροτέρων κατακτήσεων φοβερὰν τὴν ἀξίαν αὐτῶν ἐγκατέλιπον ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ. Ἀλλ' ἡ ἱστορικὴ ἐποψὶς τῶν λαῶν τούτων, οὓς περ διὰ τοῦ τοιούτου παραλληλισμοῦ ὑπαινιττόμεθα, ἦτοι τῶν Αἰγυπτίων (ἐπὶ Σεσώτριος), τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Βαβυλωνίων, τῶν Περσῶν, καὶ βραδύτερον τῶν Οὐνῶν, Ἀράβων, Ταρτάρων καὶ Σαρακηνῶν, ἀναδείκνυσι τὰ ἔθνη ταῦτα λίαν ὑποδεέστερα τῶν Ἑλλήνων, καθόσον τὰ κατορθώματα τῶν ἀγώνων αὐτῶν ὡς φοβερὰ μετέωρα ἐν τῇ ζοφώδει ἀτμοσφαίρᾳ τῆς ἱστορίας παρίστανται, ἰσχυρὰ μὲν κατὰ τὴν ἐμφάνισιν, περιωρισμένα δὲ καὶ ἀτελῆ κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν. Μοναδικὰ τινὰ ἱστορικὰ γεγονότα αὐτῶν ἐπιπλέουν δίκην ἐρειπίων ὄχυροῦ τινος οἰκοδομήματος ἐπὶ τῶν περικλυσάντων αὐτὸ ὑδάτων, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, παρομοιάζουσι τὰς σποραδικὰς ἐκεῖνας δάσεις τὰς γλο-ανθούσας ἐπὶ τοῦ χάους τῶν ἀμμωδῶν ἐρήμων. Τὰς δὲ ἐρήμους ταύτας στέππας μετὰ θλίψεως καὶ ἀκατασχέτου ἀβεβαιότητος καὶ ἀμηχανίας δι-ερχόμενος ὁ ἱστορικὸς περιηγητὴς, χαίρει μεγάλως ὅτε τέλος προσορμίζε-ναι ἐπὶ τῶν φαινῶν παραλίῳ τῆς Ἑλλάδος ἐνθα ἀνευρίσκει ἑαυτὸν περι-στοιχούμενον ὑπὸ λαοῦ ἀκμάζοντος καὶ ἐνεργητικοῦ, ὑπὸ λαμπρῶν πολιτει-ῶν, ἐνδόξων κατορθωμάτων καὶ διασῆμων παντοειδῶν γνώσεων.

Ὅτι δὲ ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ὄλως διάφορος τῆς τῶν ἄλλων περιφήμων ἐθνῶν παρίσταται ἡμῖν, τοῦτο οὐδόλως ἔστιν ἔργον τύχης, ἀλλ' οἰκεῖον ἀποτέλεσμα τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ.

Συνίσταται δ' αὕτη πρῶτον εἰς τὸ ὅτι οἱ Ἕλληνες ὑπερέβησαν ἅπαντας τοὺς λαοὺς τῆς ἀρχαιότητος ὡς πρὸς τὴν παιδείαν καὶ τὰς γνώσεις. Ἐκ φύσεως λαὸς ἐνεργητικὸς, κατώκουν ἐν χώρᾳ, ἣτις, μετὰξὺ τῶν ὀρέων αὐ-τῆς καρποφόρους πεδιάδας περιελάμβανε, παρεχούσας τῇ φιλεργίᾳ τῶν ἐνοι-κούντων ἱκανὰς ἐπασχολήσεις πρὸς ἀποστροφὴν πάσης ὀκνηρίας· ἐν χώρᾳ ἣ-τις, ὑπὸ διαφόρων διαβρεχομένη ποταμῶν, εἰς βαθεῖς ἐν μέρει κόλπους ἐκ-βαλλόντων, εἰς ἐμπορικὰς μετὰ τῶν ἄλλων λαῶν ἐπιχειρήσεις προσεκάλει αὐτούς· ἐν χώρᾳ, ἐν ἣ αἱ διαφοροὶ αὐτῆς φυλαὶ, καίτοι ὑπὸ φυσικῶν ὀρίων ἀπ' ἀλλήλων διαχωριζόμεναι, οὐδόλως ἀσχετοὶ διετέλουν· ἐν χώρᾳ τέλος ἐν-θα, καθαρὸς καὶ γαλήνιος οὐρανὸς καὶ θερμὸς ἀλλ' ἐλαστικὸς καὶ οὐ κε-

χαυνωμένος ἀήρ περιεκύκλουν τὴν γῆν, ἐνθα οἱ κάτοικοι τὴν ἀνεσιν ἐκείνην καὶ τὴν ζωηρότητα ἀπελάμβανον, αἵτινες ἦσαν τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν Ἑλλήνων τεκμήριον. Ὅποια δὲ τὰ περιστατικὰ τὰ συντελέσαντα πρὸς τὸ νὰ καλλιεργηθῆ δεόντως τὸ φυτώριον ὅπερ τοιούτους καρποὺς ἀνεβλάστησεν, οὐ τοῦ παρόντος ἀνερευνηῆσαι. Ἀρκεῖ τὸ ν' ἀναφέρωμεν τὰ πραγματικὰ ταῦτα γεγονότα. Ἄς ἐγκαυχῶνται οἱ Αἰγύπτιοι ἐπὶ τῇ ὑπὸ τὴν μυστικότητά τῶν ἱερογλυφικῶν αὐτῶν κεκρυμμένη σοφίᾳ. Ἀποκλειστικὸν οὔσα αὕτη κτῆμα πρανομιούχου καὶ ὠρισμένου ἀριθμοῦ ἱερέων, οὔτε τὸν καταδυναστευόμενον λαὸν τῆς Αἰγύπτου ὠφέλησεν, οὔδ' ἄλλον τινα τῆς οἰκουμένης λαὸν ἐφώτισε. Γὰρ τῶν Χαλδαίων ἀστρονομικὰς γνώσεις, ὅσον βαθέως καὶ ἂν ἐρευνησῶμεν, ἀνευρίσκομεν αὐτὰς εἰς ὀλίγους τινὰς περιοριζόμενας, καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν, τοὺς παραλογισμοὺς ἀπλῶς τῆς ἀστρολογίας, οὐδεμίαν δὲ μὀρφωσιν τοῦ νοῦς παρασχούσας. Αἱ τῶν Βαβυλωνίων ἐπιδόσεις ἐπλούτισαν ἀληθῶς τὸν ἐμπορικὸν αὐτῶν λαὸν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐβύθισαν τὸ κράτος εἰς τὴν μαλθακότητα καὶ τὴν ἡδυπάθειαν μεχρισοῦ ἐγένετο ἔρμαιον ξένου κατακτητοῦ. Τὸ αὐτὸ σχεδὸν συνέβη καὶ ὡς πρὸς τὰς γνώσεις τῶν Φοινίκων οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἐμπορικὰς περιωρίζοντο ὑποθέσεις καὶ κατὰ συνέπειαν τούτου μετ' ἐμπορικῆς ζήλοτυπίας πρὸς τοὺς ξένους ἀπεκρύπτοντο. Ἄν ὁ ἐξαιρέσωμεν τὴν τοῦ ἀλφαβήτου ἐφεύρεσιν δι' ἧς ἀπεδείχθησαν ἀξιοσι τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι καὶ ἕτερα μυστήρια αὐτῶν, ὡσπερ τοῦτο, ἀνευ ἴσως τῆς βουλήσεως ἢ τῆς συναινέσεως αὐτῶν μετεδόθησαν καὶ τοῖς ἄλλοις λαοῖς, ἀσήμαντα εἰσι τὰ τεμάχια ταῦτα παραβαλλόμενα πρὸς τὸν ὄγκον τῆς μαθήσεως, ἧτις ἐν Ἑλλάδι, ὡς κοινὸν τῆς ἀνθρωπότητος ἀγαθὸν ἦν ἐπισεσωρευμένη καὶ ἧτις διὰ χιλίων ὁχετῶν πρὸς τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως μετεδίδοτο.

Δεύτερον, ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων συνίσταται εἰς τὸν πολιτικὸν αὐτῶν διοργανισμόν καὶ τὴν νομοθεσίαν. Τὸ τῶν πλείστων λαῶν πολίτευμα εἶναι ἔργον τῶν περιστάσεων ἐκ τῆς αὐθαιρεσίας ἢ τῆς βίας, σπανίως ἀναλογοῦν πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ τόπου καὶ τῶν κατοίκων, καὶ πολλάκις διὰ ξένης ἐπιμιξίας μορφούμενον ἢ μετατρεπόμενον. Ὁ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν διοργανισμὸς φαίνεται ἐλευθέρως μορφωθείς αἱ δὲ πρόοδοι καὶ αἱ μεταβολαὶ αὐτοῦ ὠφείλοντο εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν διανοητικὴν ἐνέργειαν. Διάφοροι αὐτῶν φυλαὶ διάφορα ἐξελέξαντο πολίτεύματα. Τὰ στενὰ τῆς Ἑλλάδος ὅρια περιεῖχον πολιτείας μοναρχικὰς, ἀριστοκρατικὰς καὶ δημοκρατικὰς, καὶ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς οἱ Ἕλληνες μετέβησαν ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ εἰς τὸ μοναρχικὸν καὶ ἐκ τούτου πάλιν εἰς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Τὸ τελευταῖον τοῦτο, καίτοι ὁμολογουμένως ἔστιν ὅτε βλαβερόν, ὑπῆρξε πρὸς τὸ μικρὸν, περιορισμένον καὶ ἀδιαλείπτως φιλοτάραχον ἔθνος τῶν Ἑλλήνων τὸ μᾶλλον σωτηριῶδες καὶ προσῆκον αὐτοῖς, καὶ βεβαίως ἢ πρωτίστη τῶν πηγῶν ἐξ ἧς προσήχθη ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις αὐτῶν. Δι' αὐτοῦ ἐκάστη πόλις ἴδιον ἐσχημάτισε κράτος μετ' ἰδίου διοργανισμοῦ, οἱ δὲ ὁμοσπονδιακοὶ αὐτῶν συνεταιρισμοὶ οὐδεμίαν ἐπιρροὴν ἠδύναντο νὰ ἐπασκῆσωσιν ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐν ἐκάστη πολίτεύματος. Ἡ ἰσχυροτάτη ἀντιζηλία ἐνυπῆρχεν ἐν τῷ

δημοκρατικῶ τούτῳ συμπλέγματι τὸ δὲ κράτος τὸ συναισθανόμενον ἐν ἑαυτῷ ἱκανὴν τὴν δύναμιν καὶ βαρύτητα ἢ τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν προσήρχετο θαρραλέως, εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα, ἔνθα, καὶ τοὶ πολλάκις ἠττώμενον συνετέλει εἰς τὴν γενικὴν καὶ ἐκάστου ἰδίαν ἰσχυροποίησιν, καὶ οὕτως ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ δημοκρατικῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιστήμη τῆς νομοθεσίας προήχθη εἰς τὸν ὑπατοῦ βαθμὸν. Ἐνταῦθα ὁ Λυκοῦργος ἐφεῦρε τὸ μυστήριον τοῦ νὰ συνενώσῃ τὴν ἐξοχωτάτην σοφίαν μετὰ τῆς αὐστηροτάτης πειθαρχίας. Ἐνταῦθα ὁ Σόλων παρέσχε τῷ λαῷ αὐτοῦ διὰ τῆς ἠπιότητος τῶν νόμων τοῦ τὸ μέσον τοῦ νὰ μορφωθῇ ἀκινδύνως καὶ ἐλευθέρως. Ἐνταῦθα ὁ Πυθαγόρας ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ ὑπηγόρευσε σοφοὺς τῶν πολιτειῶν διοργανισμοὺς, καὶ ἐνταῦθα ὁ Πλάτων ἀνέπτυξε τὰς ἀρχὰς τῆς ἐντελεστάτης πολιτείας πρὸς θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων γενεῶν.

Ἀναδείκνυται τρίτον ἡ ὑψηλὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ὑπεροχὴ εἰς τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τὰ ἦθη τῶν Ἑλλήνων. Ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πολιτεῖαις ἐτιμᾶτο μόνον ὁ πολίτης ὅστις, ὡς κύριος τῆς χώρας, ὡς νομοθέτης καὶ δικαστής καὶ ὡς ὑπερασπιστὴς τῆς ἰδιοκτησίας αὐτοῦ κατεῖχε βαθμὸν φέρ' εἰπεῖν ἡγεμονικόν. Αἱ σπουδαιότεραι ὑποθέσεις ἀπησχόλουν αὐτὸν καὶ τοσοῦτω σφοδρότερον ὅσῳ ἐγγυτέρω τῶν ὀρίων τῆς πόλεως αὐτοῦ ἐλάμβανον αὐταὶ χώραν. Πρὸς δὲ τούτοις ὁ τῶν ἀρχαίων τρόπος τοῦ ζῆν συνέτεινε μεγάλως εἰς τὴν τῶν πολιτῶν ἀνύψωσιν. Ἡ φροντίς τοῦ προμηθεύειν τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐναπέκειτο ἀποκλειστικῶς εἰς βάρος τῶν δούλων, ὁ δὲ ἐλεύθερος πολίτης εἶχε πλήρη ἀνεσιν ὅπως ἐπασχολῆται εἰς τὰς ἐλευθέρως τέχνας αἰτινες μορφάνουσι τὸ τε σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ ἐπειδὴ αἱ καθημεριναὶ αὐτοῦ ἀνάγκαι ἦσαν ὀλίγισται, τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βίου του ἦν ἀπηλλαγμένον ἐπιγείων μεριμνῶν. Οὕτω λοιπὸν τοιοῦτος βίος εὐγενῆς καθίστατο, ἀφιερωμένος ὢν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας, τὴν διαχείρησιν τῆς νομοθεσίας, τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν δικαίων τῆς πατρίδος καὶ ἐν καιρῷ ἀναπαύλας εἰς τὴν πατρικὴν διευθέτησιν τῶν οἰκιακῶν καθηκόντων. Καὶ οὕτως οἱ πλεῖστοι τῶν πολιτῶν προήχθησαν ἀξιοπρεπέστερον εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ σκέπτεσθαι ἢ ὁ κοινὸς λαὸς τῆς νεωτέρας ἐποχῆς, ὅστις οὔτε ἀνεσιν, οὔτε τὴν ἀπαιτουμένην εὐκαιρίαν κέκτηται πρὸς παρομοίαν ἀνάπτυξιν τῶν εὐγενεστέρων αὐτοῦ αἰσθημάτων. Ἐν τοιούτῳ λοιπὸν βίῳ ὁ κοινὸς ἐνθουσιασμὸς ὑπὲρ τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν καὶ ἰδεῶν ἦν τοῖς πᾶσιν ἐφικτός· ἐξ οὗ καὶ τὰ μέγιστα προτερήματα ἀνεφύησαν, ἅτινα μέχρι τοῦδε ὁ κόσμος ἀνακηρύττει μετ' ἐνδομύχου χαρᾶς καὶ θαυμασμοῦ· ἦτοι, ὁ ἔρος τῆς ζωῆς μετὰ τῆς περιφρονήσεως πρὸς αὐτὴν ταύτην, προκειμένου περὶ μείζονος ἀγαθοῦ, καὶ ἡ τρυφερὰ αἰσθησις τοῦ ωραίου, καθ' ἣν πᾶν τὸ τοιοῦτο θεῖον συνάμα ἐθεωρεῖτο καὶ ἱερόν, καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ θεοὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησι δι' ἀγῶνων ἐτιμῶντο, αἱ δὲ ἐπισημότεραι ἐορταὶ μετὰ τὰ δῶρα τῶν Μουσῶν περικοσμούμεναι πανδήμως καὶ πανηγυρικῶς ἐτελοῦντο.

Ἀναδείκνυται τέταρτον ἐν τῇ θρησκείᾳ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Εἰ καὶ αὕτη ἦν ἀλλόκοτόν τι χάος, ἐξέχει ὅμως ὡς πρὸς τὸν ποιητικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα ὑπὲρ ὅλων τῶν ἄλλων τῆς ἀρχαιότητος θρησκευ-

ων. Παιδαριώδης, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἀπλή, ἀλλὰ φαιδρὰ, χαρίεσσα καὶ ἐπιτηδεῖα εἰς τὴν παράστασιν τῶν μύθων αὐτῆς. Ἐκεῖνο ὅπερ δύναται ἢ ἐν τῶν τελετῶν περιοριζομένη θρησκεία νὰ χορηγήσῃ, ἢ τὴν θεότητα ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ὄρατῆς φύσεως καταβιβάζουσα, τοῦτο αὐτὴ ἐχορήγησε, καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὑπερεξηκόντισε τὰς ἄλλας τοῦ αὐτοῦ εἶδους θρησκείας, καθόσον οἱ λατρευταὶ αὐτῆς τὰ πρῶτα ἄμορφα τῆς λατρείας τῶν ὑποκείμενα εἰς ἀνθρωπίνους μορφὰς ἐσχημάτισαν καὶ οὕτω τοὺς θεοὺς αὐτῶν εἰς ἀνθρώπους μεταβαλόντες αὐτοὶ οὗτοι εἰς θεοὺς ἀνυψώθησαν. Μεγίστην ὅθεν ἔσχον διαφορὰν ὡς πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους, τοὺς Φοίνικας καὶ τοὺς Ἰνδοὺς, οἵτινες θηρίων μόνον ἢ ἀνθρωποθηρίων μορφὰς σεβόμενοι καὶ λατρεύοντες ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν, οὐδὲν ἄλλο παρέσχον τοῖς ὀπαδοῖς τῆς θρησκείας αὐτῶν εἰμὴ ἢ νὰ ἐμμένωσιν ἐν τοῖς ἀρχαίοις αὐτῶν παραλογισμοῖς ἢ νὰ υποκύψωσιν εἰς τὴν ἀποτρόπαιον ἀπιστίαν· ἐνῶ ἡ Ἑλληνικὴ θρησκεία ἦτο ἐπιδεκτικὴ βελτιώσεως προβαινούσης, καὶ οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὰ ἔθνη αὐτῶν ἐβελτιοῦντο καὶ ἐξηυγενίζοντο καθόσον καὶ οἱ πρὸς αὐτοὺς συγγενεῦοντες θνητοὶ μείζονες καὶ εὐγενέστεροι καθίσταντο.

Ἀναδείκνυται πέμπτον ἢ τῶν Ἑλλήνων ὑπεροχὴ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῆς ἀρχαιότητος λαῶν ἐκ τῶν διανοητικῶν αὐτῶν προϊόντων. Περὶ δὲ τούτου ἀρκεῖ βραχυλογικῶς μόνον ν' ἀναφέρωμεν. Οὐδεὶς ἕτερος λαὸς τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας ἐποχῆς, ἐπὶ τόσῳ μακρὰν σειρὰν αἰῶνων μετὰ τοσαύτης λαμπρᾶς ἐπιτυχίας τοὺς κήπους τῶν Μουσῶν ἐκαλλιέργησε καὶ εἰς πάντα τὰ εἶδη ἐξ ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως καὶ ἀνευ ξένης ἐπιδράσεως τοσοῦτῳ μεγάλῃν πληθὺν συγγραμμάτων ἐγκατέλιπε. Ἄν καὶ μόνον εἰς ποιητῆς ὡς ὁ Σοφοκλῆς, εἰς ἱστορικὸς ὡς ὁ Θουκυδίδης, εἰς φιλόσοφος ὡς ὁ Πλάτων διεσώζετο μέχρις ἡμῶν, ὁποῖαν καὶ ὀπίσθην ιδέαν ἠθέλαμεν βεβαίως συλλάβει περὶ τῆς διανοητικῆς τῶν Ἑλλήνων τελειοποιήσεως. Ἄλλ' ὅμως νῦν παρίσταται ἡμῖν εὐρύτερος χορὸς τοιοῦτων ἡρώων ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου (περὶ τὰ 950 Π. Χ.) μέχρι τοῦ Λογκίνου (περὶ τὰ 273 Μ. Χ.). Καίτοι δὲ ἐν τοῖς ὑστέροις χρόνοις αὐτοῦ ἡ φλόξ τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας ἐξησθύνθη, δὲν ἐξέλιπεν ὅμως ὀλοτελῶς, ἀλλὰ ζωηρὰ διετηρήθη μέχρι τῆς τελείας αὐτοῦ ἀποσβέσεως.

Ἐπὶ τέλους ἀναγνωρίζομεν τὸν ὑψηλὸν βαθμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτεύματος ἐν τοῖς τεχνουργήμασιν αὐτοῦ. Ἄπασα ἡ Ἑλλάς καὶ ἅπασαι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἦσαν πλήρεις ἀριστουργημάτων ἅτινα παρήγαγον ἐν μέρει μὲν ἢ θρησκεία, ἐν μέρει ὁ κοινὸς τοῦ ἔθνους χαρακτήρ καὶ ἐν μέρει ἢ τῶν οἰκογενειῶν εὐλάβεια. Ἐπειδὴ ὁ βίος τῶν πλείστων ἀνδρῶν ἦν μᾶλλον δημόσιος ἢ οἰκιακός, οἱ δὲ ἰδιῶται περιωρίζοντο εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, ὡς ἐκ τούτου αἱ οἰκίαι αὐτῶν σὺδόλως μεγαλοπρεπῶς ἀκοδομοῦντο, οὐδὲ λαμπρῶς περιεκοσμοῦντο. Κατὰ συνέπειαν ἅπαντα τὰ ἔργα τῆς τέχνης δημόσιον ἔσχον τὸν ὄρισμόν αὐτῶν, ὅστις πρὸς μὲν ταῦτα παρείχεν ὑψηλότερον χαρακτήρα, τὸν δὲ λαόν ἔκαμνε νὰ ἐνδιαφέρηται σφοδρότερον καὶ ζωηρότερον πρὸς αὐτά. Ἐτι καὶ νῦν τὰ λείψανα τῶν ναῶν καὶ τῶν δημοσίων τῆς Ἑλλάδος οἰκοδομῶν ἐφελκύουν τὸν θαυμασμόν τοῦ

κόσμου, καὶ τὰ τεμάχια δ' αὐτὰ τῶν ἀγαλμάτων αὐτῆς ἀπασχολοῦν τὴν διάνοιαν καὶ τὴν μελέτην τῶν εἰδημόνων τῆς Εὐρώπης τεχνητῶν. Οὐδεὶς ἕτερος λαὸς γονιμώτερος κατέστη πρὸς τὰς τέχνας καὶ πρὸς τὴν ἐξοχωτέραν καὶ σημαντικωτέραν παράστασιν παντὸς εἶδους τεχνουργημάτων. Ἐξ ἀπλοῦ σωροῦ λίθων αἰγυπτιακαὶ πυραμίδες νὰ σχηματισθῶσιν ἢ ἱερογλυφικά ἐπὶ ὀβελίσκων νὰ ἐγχαραχθῶσιν ἢ κολοσσιαία μορφή σφιγγὸς νὰ ἀνιδρυθῆ, ἐπαρκεῖ πλειρέστατα πρὸς ταῦτα πάντα ἢ ἀνευφυῆς καὶ χυδαία ἐργασία δουλικοῦ λαοῦ ἢ τεχνήτου. Ἄλλ' ἵνα ἡ λεπτὴ καὶ ἀξιοπρεπῆς μορφή ἐνός Ἀπόλλωνος ἐν μαρμάρῳ ν' ἀναλάμψῃ, ἢ ὁ Ὀμηρικὸς Κρονίδης, ὅστις δι' ἐνός νεύματος τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸν Ὀλυμπον ἐπισείει, ἀνθρώπινα βλέμματα νὰ ἀτενίζῃ, ἢ τὸ ἄνθος τῆς καλλονῆς καὶ ἡ προσηνῆς χάρις ἐν μιᾷ Ἀφροδίτῃ νὰ παρασταθῆ, ὧφειλεν ἡ Τέχνη εἰς οὐρανὸν ἀναβᾶσα, ἐξ αὐτοῦ μορφᾶς νὰ παραλάβῃ, οὐδόλως ἐπὶ γῆς ἀνευρισκομένης οὐδ' ἀναφυομένης.

ΠΕΡΙ ΑΛΕΞΙΚΕΡΑΥΝΟΥ

ΥΠΟ L. FIGUIER.

Μετάφρασις Π. Περράκη.

Ὁ κεραυνὸς οὐχὶ μόνον ἀπὸ τῆς συστάσεως τῶν κοινωνιῶν παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Ἀσίας, ἀλλὰ καὶ βραδύτερον ἀκόμη ἐν Εὐρώπῃ, ὅτε προήχθη ὁ πολιτισμὸς ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἰταλίᾳ, ἐθεωρεῖτο πάντοτε ὡς ἐκδικητικὸν ὄπλον τῆς θεότητος. Ἡ ἰδέα τοῦ ὅτι ὁ κεραυνὸς εἶναι ἄμεσον ἔργον τῆς θεότητος, καὶ διαδήλωσις τῆς θείας ὀργῆς διατηρήθη παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων, καὶ σήμερον ἀκόμη εἶναι δύσκολον νὰ ἐκριζώσῃ τις τὰς προλήψεις τῶν χυδαίων· ἡ νεωτέρα ὁμῶς ἐπιστήμη ἐξήγησεν ἐντελῶς τὴν ἀληθῆ φύσιν τοῦ κεραυνοῦ. Ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἀστραπή, ἡ βροντὴ καὶ ὁ κεραυνὸς προέρχονται ἐκ τῆς ἐν τῷ ἀέρι ἐκπυρσοχροτήσεως διαφόρων νεφῶν ἐχόντων ἀντίθετον ἠλεκτρισμόν. Ὁ ἄνθρωπος ἀποδείξας τὴν ἀληθῆ αἰτίαν τοῦ φυσικοῦ τούτου φαινομένου προσήνεγκεν εἰς τὸν Θεὸν λατρείαν ἀξιοπρεπεστέραν καὶ εὐκρινεστέραν ἐκείνων οἵτινες ὡς πρὸς τὸ μετέωρον τοῦτο διεπαιδαγώγουν τὰ πνεύματα τῶν λαῶν μὲ προληπτικοὺς καὶ ἐσφαλμένους φόβους.

Ἴνα τις ἐξετάσῃ ἀποτελεσματικῶς τὸ φαινόμενον τοῦ κεραυνοῦ καὶ τῶν καταιγίδων, πρέπει νὰ ἔχῃ τακτικὰς καὶ ἀκριβεῖς ἐπιστημονικὰς γνώσεις. Μόλις ἄρα μετὰ τὸν 16ον αἰῶνα, ἤτοι τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἀνεφάνησαν αἱ παροῦσαι φυσικαὶ ἐπιστήμαι, ἐπεδόθησαν εἰς σπουδαίας ἐρεῦνας πρὸς ἐξήγησιν τῆς φύσεως καὶ τῆς αἰτίας τοῦ μετεώρου τούτου. Ἀμα τὰ φῶτα τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ λογικοῦ διέλυσαν τὰ σκότη τῶν προλήψεων τῶν